

**ANNETTE KLOSA-KÜCKELHAUS – ILAN KERNERMAN (EDS.):
LEXICOGRAPHY OF CORONAVIRUS-RELATED NEOLOGISMS
LEXICOGRAPHICA. SERIES MAIOR, VOL. 163**

Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2022, 306 stran

ISBN 978-3-11-079556-1¹

Kniha s názvem, jenž by se dal do češtiny přeložit jako „Lexikografie neologismů spjatých s koronavirem“,² vyšla jako již 163. svazek známé lexikografické řady „Lexicographica. Series Maior“ v nakladatelství Walter de Gruyter v roce 2022. Editorce Annettě Klosa-Kückelhausové (Leibnizův ústav pro německý jazyk v Mannheimu) a editovi Ilanu Kernermanovi (Lexicala by K Dictionaries) se podařilo shromáždit a vydat celkem 13 příspěvků, které jsou věnovány neologismům týkajícím se pandemie covidu-19, jež v roce 2019 či později zasáhla do života pravděpodobně každého z nás. Sebrané příspěvky byly prezentovány na 3. workshopu organizace Globalex s titulem Lexicography and Neology (<https://iurl.cz/jubeg>).³

Publikace na více než 300 stranách poskytuje čtenářům a čtenářkám vhled do problematiky pojetí, detekce a lexikografického zpracování koronavirových neologismů v celé řadě různých jazyků, především pak v angličtině, němčině, korejštině, španělštině, maďarštině, italštině, chorvatštině či portugalštině. Opomenut nezůstal ani jazyk znakový (Nový Zéland). V centru zájmu jednotlivých autorů a autorek jsou jak specializované neologické slovníky, tak slovníky obecné, jak výkladové, tak překladové, jak tištěné, tak elektronické. Pestré je i tematické zaměření jednotlivých studií, které jsou věnovány otázkám terminologickým, problematice standardu a normy, tzv. kolaborativní lexikografii aj.

Příspěvky jsou seřazeny do čtyř bloků. Předsazena jim je úvodní, sumarizující stať editorů Anetty Klosa-Kückelhausové a Ilana Kernermana. První blok zahrnuje příspěvky vycházející z dlouhodobého a systematického neologického, resp. neogra-

1 Publikace vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

2 Pravopisná poznámka: Slovo covid vzniklo v angličtině zkrácením sousloví *coronavirus disease* ‚koronavirové onemocnění‘. Přestože se v češtině píše slovo *koronavirus* s počátečním „k“, slovo covid počestěno nebylo a v současné češtině se obvykle píše s počátečním „c“ (včetně slov příbuzných). Tuto pravopisnou situaci odráží také Akademický slovník současné češtiny (slovníkcestiny.cz) a Internetová jazyková příručka (prirucka.ujc.cas.cz).

3 Českým (novým) výrazům spojeným s koronavirovou pandemií se věnovali např.: G. Entlová (2022): Novotvary a internacionalismy v češtině v období pandemie covid-19. *Bohemistika*, 1, s. 20–34; M. Lišková — M. Šemelík a kol. (2020): Hesla z Akademického slovníku současné češtiny: covid-19. *Jazykovědné aktuality*, 57, 3–4, s. 133–137; M. Lišková (2021): Data-báze Neomat a vybrané české neologismy. *Czech Language News: Bulletin of the International Association of Teachers of Czech*, 55, s. 7–15; V. Mokijenko — T. Nikitina (2021): Axiologie koronavirových antipříslaví. *Bohemistika*, 1, s. 97–116; M. Škrabal — M. Kavka (2021): Merging Professional and Collaborative Lexicography: The Case of Czech Neology. *International Journal of Lexicography*, 34, 3, s. 282–301; M. Škrabal (2022): Adapting to the pandemic crisis through the lens of language. On the English semantic neologism lockdown and its adoption into Czech. *Linguistica Pragensia*, 32, 1, s. 85–106.

fického výzkumu na pracovištích jednotlivých autorů a autorek. Vhled do redakční práce na slovníku Oxford English Dictionary (OED) nabízejí **Danica Salazar** a **Kate Wild**. Pracovníci OED připravovali vedle pravidelných čtvrtletních aktualizací ještě zvláštní doplňky ke koronavirové slovní zásobě. Ke sledování covidových neologismů byl využíván Oxford Languages' monitor corpus of English a další textové databáze. Do OED se jednak doplňovala zcela nová hesla (*anti-masker*, 'antirouškař'; *covidiot*, 'covidiot'; *rona*, 'korona'; *plandemic*, 'plandemie, plánovaná pandemie'), jednak se upravovala hesla zpracovaná již dříve (*bubble* nebo *coronavirus*). Úsilí o podchycení lexikální dynamiky zapříčiněné covidovou pandemií vyvrcholilo na konci roku 2020 přehlednou 38stránkovou zprávou *Words of an Unprecedented Year* (<https://1url.cz/pubJN>) publikovanou místo obvyklého výběru Slova roku (*Word of the Year*). **Annette Klosa-Kückelhaus** srovnává dva základní přístupy k neografii. První typ (neologických) lexikonů zaznamenává neologismy retrospektivně, až po jejich lexikalizaci, kdežto druhý typ neologických slovníků nabízí uživatelům (omezeněji) zpracované nové výrazy už před jejich plnou lexikalizací. Neologický portál mannheimského Leibnizova ústavu pro německý jazyk (<https://www.owid.de/docs/neo/start.jsp>), na jehož tvorbě se autorka podílí, úspěšně kombinuje oba uvedené přístupy. Právě covidová pandemie jasně ukázala, že má smysl předkládat veřejnosti lexikograficky zpracované nové výrazy, významy a nová slovní spojení i v malém odstupu od jejich vzniku, byť mohou v jazyce fungovat jen krátkodobě. **Kilim Nam**, **Jinsan An** a **Hea-Yun Jung** se zabývají covidovými neologismy v korejských novinových článcích a internetových diskusích a následně také jejich lexikografickým podáním. Zaznamenali výrazy např. z oblasti administrativy (*thulaypulpul*, 'cestovní bublina'), životního stylu (*kholonaihon*, 'koronavirový rozvod'), společnosti (*caytleykunmwu*, 'práce z domova v hotelech') nebo gastronomie (*tolpaptolpap*, 'vaření po vaření'). Při slovníkovém zpracování se ukázal jako značná výzva rozdíl mezi oficiálním a běžným korejským vyjadřováním v této tematické oblasti. Zatímco úředním označením covidu-19 je v korejštině dlouhý výraz *kholonapialesukamyemcung-19*, 'koronavirová infekce 19', v internetových diskusích se v četnosti užívání propadá až na 11. místo; konkurují mu kratší lexémy, jejichž překladové ekvivalenty znějí např. *wu-chanský / čínský zápal plic* nebo *wu-chanský / čínský coronavirus*. Slovníkáři se tak nemohou vyhnout lexikografickým úvahám z pozic politické korektnosti.

Předmětem zájmu druhého bloku jsou španělské neologismy v tradičních i méně tradičních kontextech v Evropě a Latinské Americe. **Pedro J. Bueno** a **Judit Freixa** se zabývají evidencí a lexikografickým podáním španělských covidových neologismů. Nová slova, která vznikla ve španělštině v souvislosti s koronavirovou pandemií, dělí do tří skupin: 1. neologismy, které nebudou začleněny do slovníků („non-dictionarisable neologisms“), 2. neologismy v předpokojí slovníku („neologisms in the antechambre of dictionarization“) a 3. neologismy k začlenění do slovníku („dictionarisable neologisms“). Výrazy náležející do první skupiny (např. okazionalismus *teletrabajopatía*, 'nutkavá práce na dálku') jsou zajímavé především z hlediska jazykové kreativity. Výrazy patřící do druhé skupiny jsou podle autorů v procesu lexikalizace (např. *postpandémico*, 'postpandemický'); takové lexémy obvykle nenajdeme ve všeobecných výkladových slovnících, nýbrž ve slovnících neologismů. Zařazení lexému do všeobecného slovníku autoři chápou jako završení neologického procesu (např. COVID-19). **Andréina Adelstein** a **Victoria de los Ángeles Boschioli** se vě-

novaly proměnlivým kritériím pro zařazování covidových neologismů do všeobecných slovníků španělštiny a do anglicko-španělského překladového slovníku v porovnání se slovníkem neologickým. Autorky zaregistrovaly, že v pandemickém období se poněkud stíraly rozdíly v přístupu k obohacování heslářů mezi slovníky, které primárně necílí na jazykové novinky, a slovníkem neologismů. I do všeobecných děl totiž byly — byť velmi výběrově — zařazeny efemérní nebo málo doložené lexikální jednotky z koronavirové tematické oblasti. **Magdalena Coll** a **Mario Barité** vnímají covidovou pandemii jako příležitost pro odborníky z oblasti lexikografie a terminologie, aby se zabývali konzistentním začleňováním nových, zejména odborných nebo jinak specializovaných slov do španělských slovníků. Ve své analýze pracují především s 23. vydáním akademického slovníku *Diccionario de la lengua española* z roku 2020, normativního lexikonu cíleného na rodilé mluvčí, jehož redakce si klade za cíl postupně navyšovat uživatelskou vstřícnost („což by měla“, jak se konstatuje na s. 141). Autoři kriticky hodnotí současné nejasné koncepční zásady díla zejména v souvislosti s liknavým začleňováním většího množství nových výrazů do hesláře, přílišnou odborností některých výkladových definic, které tak běžnému uživateli zůstávají nesrozumitelné, nebo chaotickým přiřazováním tematických štítků k heslům.

Třetí blok tematizuje především tzv. (relativně) menší jazyky. **Judit Papp** ve svém příspěvku představuje světově unikátní tříjazyčný (maďarsko-italsko-anglický) slovník „koroneologismů“ (<https://iurl.cz/iubeb>), jehož materiálovou základnou jsou internetové texty („web as corpus“), které byly za účelem využití v lexikografickém procesu zpracovány pomocí Sketch Engine. Slovníková hesla pak vznikla na základě nástrojů Lexonomy, resp. OneClick Dictionary. Slovník jako takový není předmětem této recenze, spokojme se na tomto místě tedy jen s konstatováním, že na obecné rovině se jedná o záslužný počin. **Milica Mihaljević**, **Lana Hudeček** a **Kristian Lewis** rozebírají okruhy problémů spojené s chorvatskou koronavirovou slovní zásobou a s její standardizací, resp. jejím lexikografickým zpracováním. Autoři se nejprve věnují zachycení koronavirových neologismů v deskriptivním pandemickém glosáři, poté se zabývají zpracováním vybraných hesel v normativním slovníku *Hrvatski mrežni rječnik / Mrežnik* (<https://rjecnik.hr/mreznik/>, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje). Text je celkově zdařilý, ale vzhledem k velkému množství různých aspektů, které tuto velmi širokou tematickou doménu konstituují, je v některých ohledech snad až příliš stručný. Především se to týká oblasti teoretické, srov. seznam literatury, ve kterém nenajdeme v podstatě jediné zásadní standardologické dílo. **Sílvia Barbosa** a **Susana Duarte Martins** v první části svého příspěvku shrnují základní neologické otázky týkající se teorie a metodologie a podávají přehled o současné lexikografii v Portugalsku s důrazem na slovníky *Dicionário Infopédia da Língua Portuguesa* (DILP, <https://www.infopedia.pt/>) a *Dicionário Priberam da Língua Portuguesa* (DPLP, <https://iurl.cz/eubei>). V druhé části příspěvku na základě analýz novinových textů a sociálních sítí (Facebook, X) zkoumají covidové neologismy v evropské portugalštině, mj. z hlediska jejich zpracování v DILP a DPLP. Autorky si všímají nejen značné jazykové kreativity mluvčích současné portugalštiny a s ní související vitality různých slovotvorných vzorců, ale i notoricky známé výhody online slovníků, které mohou na změny v mimojazykové realitě reagovat mimořádně pružně, jak dokazují i výše zmíněné lexikony. **Ieda Maria Alves**, **Beatriz Curti-Contessoto** a **Lucimara Costa** referují o projektu terminologického slovníku lékařských termínů

pro brazilské mluvčí. Slovník je založen na webových textech, jejichž korpus byl sestaven pomocí nástrojů BootCat, AntConc aj. Autorky v souvislosti s reflexí pandemie covidu-19 v brazilské portugalštině analyzují nové užití slova *novu*, zvýšenou frekvenci určitých plurálových forem či různé jevy syntagmatické. Prostředkem diseminace získaných poznatků je jejich terminologický slovník vznikající ve specifických podmínkách brazilského jazykového společenství, jež je z hlediska sociologických charakteristik mluvčích značně heterogenní (výrazně variující stupeň vzdělání, resp. i gramotnosti).

Za hranice mainstreamové lexikografie čtenáře a čtenářky zavede čtvrtý blok příspěvků. Tým autorů a autorek ve složení **Rute Costa, Margarida Ramos, Ana Salgado, Sara Carvalho, Bruno Almeida a Raquel Silva** se zaměřuje na proces determinologizace na příkladu vybraných slov týkajících se pandemie covidu-19 v evropské varietě portugalštiny. Příspěvek sice nepřináší vysloveně nové teoretické poznatky, je však cenný především ze dvou důvodů: jednak obecné teoretické postuláty umně exemplifikuje na bohatém lexikálním materiálu pandemické slovní zásoby, jednak nabízí odrazový můstek pro kontrastivní analýzy. Paralely s češtinou jsou v dané oblasti značné, za všechny lze jmenovat přechod mnoha původních termínů do běžné slovní zásoby či rekatégorizaci elementu *covid-19* na *covid-* (*covidário, covidiana, covidade*, viz s. 251). Zároveň však můžeme mezi portugalštinou a češtinou identifikovat různé rozdíly, mj. rozkolísanost gramatického rodu slova *covid* v portugalštině (femininum vs. maskulinum), s níž se v češtině nesetkáváme (v češtině již od počátku jen maskulinum). **Mireille Vale** a **Rachel McKee** tematizují pandemickou slovní zásobu v kontextu znakového jazyka na Novém Zélandu. V centru jejich pozornosti jsou strategie, které tlumočníci a tlumočnice znakového jazyka uplatňují, mají-li přetlumočit neologismus z tematické oblasti pandemie covidu-19. Autorky též analyzují inventarizaci nových heslářových položek ve slovníku Online Dictionary of New Zealand Sign Language (<https://www.nzsl.nz/>, Victoria University of Wellington). **Franck Sajous** se věnuje lexikálním inovacím z perspektivy covidu-19 a kolaborativní lexikografie. Na základě historie revizí hesel anglické a francouzské mutace projektu Wiktionary dospívá pomocí exatních metod k závěru, že neologismy najdeme především mezi těmi hesly, jež byla v daném časovém úseku upravena velkým množstvím uživatelů, resp. editorů.

Kniha má velmi zdařilý layout, obrázky jsou barevné a z formálního hlediska lze publikaci sotva něco vytknout. Z perspektivy obsahové můžeme konstatovat, že nabízí velké množství nových informací, cenných podnětů a nepochybně patří mezi nejzásadnější neologické publikace nedávné doby. Kriticky se lze dívat na určitou nevyváženost z pohledu zastoupených jazyků; přílišná dominance románských jazyků a pouze okrajové zastoupení jazyků slovanských některé čtenáře a čtenářky možná poněkud zamrzí. Na celkově velmi pozitivním vyznění knihy to však nic nemění.

Martin Šemelík | oddělení současné lexikologie a lexikografie,
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. | Letenská 123/4, 118 00 Praha 1
ORCID ID: 0000-0002-5813-4541
semelik@ujc.cas.cz

Michaela Lišková | oddělení současné lexikologie a lexikografie,
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. | Letenská 123/4, 118 00 Praha 1
ORCID ID: 0000-0002-5941-3235
liskova@ujc.cas.cz